

МОВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО, СОЦІОЛІНГВІСТИКА, ПОЛІТИЧНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ: НАЙНОВІТНІШІ ВИМІРИ

Статтю присвячено дослідженню найновітніших (2021 рік) динамічних змін у мовному законодавстві, соціолінгвістиці, політичній лексикографії. Висвітлено процес покрокової імплементації Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (статті 30, 31) і позитивну та негативну реакцію суспільства на цю законодавчу процедуру, вияскравлено нові реалії правового становища української мови. Крізь призму аксіології з'ясовано зміст важливих для досліджуваного періоду суспільних дискусій про латинізацію української мови та український (наш, слобожанський) варіант російської мови, про зміну назву держави України (Русь-Україна) й закріплення за державною мовою подвійної номінації (українська, руська).

Ключові слова: Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», латинізація української мови, український (наш, слобожанський) варіант російської мови, Русь-Україна, українська (руська) мова.

Stepanenko M. Language Legislation, Socio-Linguistics, Political Lexicography: the Latest Dimensions. *The object of the proposed scientific research lies in changes within the lingual-legislative, socio-lingual, and lexicographical fields, which occurred during 2021. The synchronous all-embracing research had its base on the extra- and intralingual parameters. In fact, the importance of the extralingual one tends to be crucial for those dynamic characteristics of changes, which deal with the acquisition of new legal preferences in the Ukrainian language. It is also essential to prevent infiltration of names, terms and collocations, used by special services to promote Russian propaganda strategies and to legitimize pseudo-state formations and the attempt to annex the Crimea, in Ukrainian and global information space. Actually, the step-by-step implementation mechanism of the Law «The ensuring of the functioning of the Ukrainian as a state language» (Article 30 «State language in the customer service sphere» and Article 31 «State language in the advertising sphere») was revealed through the focus of positive / negative reactions of diverse social groups representatives on Ukrainian-speaking mode in the field of services. Likewise, it was relevant to the increasing amount of the state language in the field of publicity. All the spectrum of reasons or the future «Russian propaganda dictionary» was logically clarified, fundamental regulations of this lexicographical work are open to thorough analysis due to various criteria. As a result, all the 64 glossary units have been estimated on the base of cognitive contrastive model “fake / cliché – variants: Variant 1, Variant 2”. The very specificity of their verbalisation potential in the form of lexical units, prepositional-substantive structures, and simple / composite word-combinations has*

been highlighted and examined. Special attention was drawn to nationally marked syntaxeme “in Ukraine”, unlike its non-standard ideologically enGaged – and correspondingly connoted – syntactic structures “on Ukraine”, “on Russia”. There were, actually, such public discussions as the Latinization of the Ukrainian language, the Renaming of the names of concepts significant to Ukrainians (such as Rus-Ukraine, Ukrainian language / Rus language, “Rus” / “Russian”), interpreted via the diachronic parameter and consecutively evaluated via the axiological prism. This exposition also required logical supplement to the information, which expresses the intention of current officials and their former allies to provide a separate status to Ukrainian (our own, Slobozhanshchyna) Russian language.

Key words: Law «The ensuring of the functioning of the Ukrainian as state language», «Russian propaganda dictionary», Latinization of the Ukrainian language, Ukrainian (our own Slobozhanshchyna) variant of Russian language, Rus-Ukraine, Ukrainian (Rus) language.

Вступ

Мова перебуває в постійному русі. Зміни, що відбуваються в ній, спричинені дією інтра- й екстралінгвальних чинників. Вони впливають на оновлення лексико-семантичного й фразеологічного складу, актуалізують словотвірний ресурс, сприяють удосконаленню стилістичної будови. Для різних історичних періодів характерні свої маркери новачійності. Їхня активність або пасивність детермінована не тільки внутрішньою динамікою мови, а й зовнішніми обставинами, з-поміж яких – статус мови в суспільстві. Він кардинально переінакшився після здобуття Україною незалежності, коли відповідно до нового мовного законодавства українська мова стала державною. Цій проблемі, а також багатьом іншим, що безпосередньо й опосередковано пов’язані з нею, присвячено чимало праць (Б. Ажнюк /2019/, П. Гриценко /2018/, Л. Масенко /2004/, Тараненко /2010/, І. Фаріон /2022/, Г. Шумицька /2020/ та ін.). Помітні зміни в мовно-законодавчій, соціолінгвістичній, лексикографічній сфері сталися у 2021 році. Вони є об’єктом дослідження цієї наукової розвідки. Актуальність її зумовлена особливою значущістю назрілих проблем, що пов’язані насамперед із мовою як маніпулятивною технологією, як засобом політичної гри, із сучасним правовим становищем державної мови, із покроковим упровадженням закону про функціонування української мови.

Мета статті – характеристика чинного мовного законодавства в проекції його легітимізації; визначення через вербалізаційне тло

важливих для держави пріоритетів політичної лексикографії; оцінний аналіз дискусійних моментів, що стосуються закріплення за функційно-активною в Україні російською мовою окремишнього статусу.

Методи дослідження

Поставлені в роботі завдання зумовили використання таких методів: описового (для теоретичних узагальнень результатів дослідження), класифікаційного (для ранжування за принципом політичної коректності / некоректності назв, термінів та словосполучень як гасел «Словника російської пропаганди»), концептуально-аналітичного та аксіологічного (для оцінної характеристики законодавчих, соціолінгвістичних, лексикографічних новацій).

Виклад основного матеріалу

Політичне життя в Україні в останнє десятиліття винятково активізувалося, воно вимагало вдосконалення мовного законодавства, спричинило зміни в самій мові на різних її рівнях. Однією із сутнісних подій 2021 року стало визнання на пленарному засіданні Великої палати Конституційного Суду України конституційним Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який 25 квітня 2019 року ухвалила Верховна Рада України. Ця державницька позиція – яскраве демонстрування верховенства права в нашій країні, з одного боку, і чергове успішне розвінчання анти-української діяльності, проросійської зорієнтованості понад пів сотні народних депутатів, які намагаються довести, що «положеннями низки статей Закону №2704-VIII порушуються права громадян на використання рідної мови, обмежується доступ громадян, наприклад, до культурної продукції рідною мовою, створюється атмосфера нетерпимості до мовного різноманіття, історично притаманного єдиному багатонаціональному народу України, не врегульовується порядок застосування мов національних меншин в Україні»¹. Такими наповненими порожньою риторикою, позбавленими навіть примітивної прагматичності заявами-протестами вони гальмують демократизацію суспільства, повертають його в імперське минуле, намагаються призупинити вже незворотні процеси входження України до євро-

¹ 51 депутат звернувся до КСУ щодо закону про українську мову (2019, 21 червень). *Радіо Свобода*. Узято з <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ksu-zakon-pro-movu-podannya/30012752.html>.

пейського співтовариства. У 2021 році відбулися важливі етапи імплементації чинного мовного закону, основними завданнями якого відповідно до статті 3 є «1) захист державного статусу української мови; 2) утвердження української мови як мови міжетнічного спілкування в Україні; 3) забезпечення функціонування державної мови як інструмента об'єднання українського суспільства, засобу зміцнення державної єдності та територіальної цілісності України, її незалежної державності і національної безпеки; 4) забезпечення застосування української мови як державної на всій території України, а також у міжнародному спілкуванні, під час здійснення посадовими та службовими особами представницьких функцій»².

16 січня набули чинності його 30 та 31 статті – «Державна мова у сфері обслуговування споживачів» і «Державна мова у сфері реклами». Перша з них стосується кожного українця, що користується всіма послугами або купує будь-які товари. Виробники та продавці зобов'язані надавати споживачам інформацію про товари, послуги й т. ін. державною мовою (ресторани, кафе, магазини, готелі, ринки, СТО, АЗС, перукарні, аптеки, книгарні, бібліотеки, банки, фітнес-зали тощо; цінники, інструкції, меню, технічні характеристики, квитки й т. ін.). Відповідно до статті 31 мовою реклами в Україні загалом і на телебаченні та радіо зокрема є державна, тобто українська, мова. За дотримання мовного законодавства відповідає Секретаріат уповноваженого із захисту державної мови. Дату 16 січня 2021 року й чергові процеси втілення в життя Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», які вона започатковує і яким відкриває надійно апробовані передовим світом перспективи, по-різному оцінюють його адепти та критики. Зокрема, мовний омбудсмен Тарас Кремень вважає 16 січня історичним днем, оскільки саме із цього історичного моменту «кожен небайдужий українець зможе стати захисником мови, яка протягом століть зазнавала гноблення і утисків»³. Народний депутат Максим Бужанський висловлює протилежні, погляди, заявляючи, що така правова технологія – «шлях у кам'яну добу», що вона запроєктована не на європейський досвід,

² Про забезпечення функціонування української мови як державної. № 21, ст. 81. (2019). Узято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.

³ Хоменко, С. (2021, 15 січня). «Чого бажаєте», а не «чого изволите». Сфера обслуговування переходить на українську. *BBC News*. Узято з <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55660726>.

а на той, який нібито зовсім не корелює з утрадиційненими в розвинутих країнах юридичними нормами аналізованої сфери суспільного життя. Україна, реалізуючи цю, на думку одіозного обранця від партії влади, позбавлену майбутнього модель мовного законодавства, «нагадує XVI століття»⁴. Святослав Хоменко справедливо наголошує, що висловлені звинувачення безпідставні, позаяк «для російськомовних користувачів української сфери послуг з 16 січня мало що зміниться»: відповідно до закону заправник, офіціант або аптекар зобов'язані звертатися до споживачів державною мовою і водночас задовольняти їхні мовні потреби – подавати інформацію будь-якою іншою мовою і цим демонструвати, що «ми – велика європейська країна», що «ми – транзитна країна», що в нас таки справді «немає проблем»⁵.

Із 16 липня 2021 року стали чинними норми, що передбачають збільшення присутності української мови в публічному просторі: проведення державною мовою всіх концертів, шоу-програм, культурно-мистецьких і розважальних заходів, мистецьких виставок, демонстрування фільмів, туристичне та екскурсійне обслуговування, книговидавання і розповсюдження книг (не менше ніж 50 відсотків асортименту) тощо. Із середини літа почала діяти Національна комісія зі стандартів державної мови як нейтральний орган виконавчої влади з делегованими йому спеціальними повноваженнями. У спектрі її найосновніших завдань – запровадження іспиту, що визначає рівень володіння державною мовою кандидатів на чиновницькі крісла: високопосадовців, державних службовців, керівників закладів освіти, прокурорів, суддів та ін. Утілення розгляданих норм Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», як і тих, що вже офіційно впроваджені, натрапляє на немалі перешкоди, викликає неабиякий суспільний спротив передусім з боку промосковських політичних сил, а також тих представників різного суспільного рангу, які вважають себе російськомовним населенням і не мають наміру опановувати українську мову бодай у фаховому обсязі або демонстративно ігнорують її, які, на превеликий жаль, не помічають того, що поповнюють ряди простих обивателів, позбавлених прагнення до самовдосконалення, яким важливішим є не духовний ріст, тяга

---

⁴ Там само.

⁵ Там само.

до нового, ще не пізнаного, а матеріальне благополуччя. Ця категорія людей болісно, а нерідко й зухвало чи навіть агресивно сприймає цілком умотивовані, украй необхідні, надиктовані викликами натеперішнього часу українізаційні процеси. Досить згадати хоча б реакцію окремих чиновників, простих громадян на пропозицію уповноваженого із захисту державної мови перейменувати сучасні астіоніми та комоніми на зразок *Арбузинка, Луч, Надєждівка, Переводчикове, Первомайськ, Первомайське, Северодонецьк, Спокойствие, Южне, Южноукраїнськ*, що мають виразні ознаки російськомовності й не відповідають стандартам державної мови, правилам чинного правопису, тобто повернути їм колишні назви або запропонувати нові. Ініціатива мовного омбудсмена – не його забаганка, а юридично виправдане реагування посадової особи, яка здійснює контроль за застосуванням державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування, на порушення першої і другої частин статті 41 «Застосування державної мови в географічних назвах та назвах об'єктів топоніміки» Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної»: «1. Географічні назви, а також назви скверів, бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, проспектів, площ, майданів, набережних, мостів та інших об'єктів топоніміки населених пунктів виконуються державною мовою. 2. Назви об'єктів топоніміки не перекладаються іншими мовами, а передаються в офіційних документах, засобах масової інформації, картографічних, довідкових, енциклопедичних, навчальних та інших виданнях за допомогою літер відповідного алфавіту згідно із звучанням державною мовою»⁶. Однак маємо на цьому шляхові й великий позитив та вагомі досягнення. «Попри те, що ми продовжуємо фіксувати порушення закону, – переконує Тарас Кремінь, – варто констатувати, що української, зокрема і у сфері обслуговування, стає дедалі більше»⁷. Попереду чекає нелегка робота, пов'язана з покровою імплементацією інших не менш важливих засад аналізованого документа, який відповідно до статті 2 «регулює функціонування і застосування української мови як державної

⁶ Про забезпечення функціонування української мови як державної. № 21, ст. 81. (2019). Узято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.

⁷ За три місяці дії статті 30 мовного закону надійшло 1129 повідомлень громадян про порушення. (2021, 16 квітня). GOV.UA. Узято з <https://mova-ombudsman.gov.ua/news/za-tri-misyaci-diyi-statsti-30-movnogo-zakonu-nadijshlo-1129-povidomlen-gromadyan-pro-porushennya>.

у сферах суспільного життя», крім «сфери приватного спілкування та здійснення релігійних обрядів», «на всій території України»⁸. Найважливішим є досягнення того кінцевого результату, про який говорить народний депутат від «Європейської солідарності» та співавтор мовного закону Микола Княжицький: «Він приймався не для того, щоб після голосування усі раптом заговорили у публічному просторі по-українському, а для того, щоб за 10 років українську в Харкові і у Львові було однаково чути повсюдно»⁹.

Помітним явищем 2021 року є підготовка й вихід у світ «Словника російської пропаганди», неофіційно названого *Словником термінів для влади та ЗМІ* [Ф, 20.10.2021], *Глосарієм для боротьби з російськими фейками* [ДМ, 20.10.2021], *Словником термінів російської пропаганди проти України* [кП, 20.10.2021]. Його створено за участю Апарату РНБО України та Центру протидії дезінформації в співпраці з Національною академією наук України, Офісом Президента України, Представництвом Президента України в Автономній Республіці Крим, Міністерством оборони України, Міністерством закордонних справ України, Міністерством культури та інформаційної політики України, Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерством внутрішніх справ України, Офісом Генерального прокурора, Службою безпеки України, Службою зовнішньої розвідки України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України та Державною прикордонною службою України. Цю лексикографічну працю адресовано передусім органам державної влади й місцевого самоврядування, дипломатичним представництвам України, засобам масової інформації, організаціям громадського сектору. У передмові наголошено, що поява «Словника російської пропаганди» зумовлена нагальною потребою зупинити й не допустити надалі системного та комплексного здійснення Російською Федерацією деструктивного інформаційного впливу, маніпулювання суспільною думкою, інфільтрування в український і світовий інформаційний простір назв, термінів та словосполучень,

⁸ Про забезпечення функціонування української мови як державної. № 21, ст. 81. (2019). Узято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.

⁹ «Українська російська мова» від Мендель: як прессекретарка Зеленсько-го спровокувала новий скандал. (2021, 5 квітня). *Новини*. Узято з <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/movniy-skandal-z-mendel-chi-ye-ukrajinska-rosiyska-mova-novini-ukrajini-50152215.html>.

за допомогою яких спецслужби намагаються просувати російські пропагандистські стратегії, легітимізувати псевдодержавні утворення з окремих районів Донецької і Луганської областей на Сході України, спробу анексії Криму¹⁰. 64 позиції, які становлять реєстр аналізованого політичного глосарію, об'єднано в п'ять тематичних груп: «Загальна термінологія», «Тимчасово окуповані Автономна Республіка Крим та м. Севастополь», «АТО / ООС в ОРДЛО», «Термінологія, пов'язана з пропагандою та політикою історичної пам'яті», «Термінологія щодо іноземних країн». Кожна позиція репрезентована соціально значущим денотатом, що має відмінну аксіологічну природу й по-різному вербалізується у вигляді лексичної одиниці, прийменниково-іменникової конструкції, простого або складного словосполучення. Словникову статтю побудовано у вигляді асиметричної, точніше контрастивної, когнітивної моделі «фейк / кліше-варіанти: 1-й варіант, 2-й варіант», яка своїм змістом об'єктивно віддзеркалює одвічні миролюбні, захисні стратегії нашої держави, цілком умотивовано названої *криголамом історії на пострадянському просторі* [РС, 06.01.2020], та спрямовані проти України агресивні зовнішньополітичні цілі Росії, абсолютно справедливо поіменованої *світовим агресором, терористом, що нехтує міжнародними договорами* [УМ, 25.11.2020]. У візії тих, хто представляє російську пропаганду, *Українська держава, Україна* (2-й варіант – *Уряд України, офіційні представники України*) – *Київська влада (хунта)*, яка до того ж нібито не легітимізована, зосереджена лише в столиці, а ще – позбавлена ознак суб'єктності; *Пострадянський простір* [2-й варіант – *Нова Східна Європа (щодо країн, розташованих у Європі)*] – *Ближнє зарубіжжя*; *Тимчасово окуповані території України* – *Анексовані території України*; *Революція Гідності* (2-й варіант – *Євромайдан*) – *Державний переворот (заколот, кольорова революція) 2014 р. в Україні*; *Тимчасова окупація (Росією) Автономної Республіки Крим та міста Севастополя (Кримського півострова)* (2-й варіант – *Російське вторгнення в Крим, Захоплення Росією Криму*) – *Возз'єднання Криму та Севастополя з Росією, «приєднання Криму», «повернення Криму»*; *Збройна агресія Росії проти України. Акт російської (територіальної) агресії у порушення*

¹⁰ РНБО створила словник термінів російської пропаганди (2021, 20 жовтня). *Gazeta.ua*. Узято з https://gazeta.ua/articles/donbas/_rnbo-stvorila-slovnik-terminiv-rosijskoyi-propagandi/1056432.

Статуту ООН (2-й варіант – Російсько-українська війна. Російська війна проти України, Військове вторгнення / інтервенція РФ) – Громадянська війна в Україні, Внутрішній конфлікт в Україні, Українська криза; Збройна агресія Росії проти України [2-й варіант – Російсько-український (воєнний) конфлікт] – Українсько-російський конфлікт; Українські силовики, Українські військовослужбовці, учасники Операції об'єднаних сил (АТО / ООС) [2-й варіант – Збройні Сили України, ЗСУ, Національна гвардія, Національна поліція (і т.п. залежно від контексту)] – Збройні формування України, Карателі, Армія Києва; Тимчасово окупована територія України, Автономна Республіка Крим та м. Севастополь (Тимчасово окупований Кримський півострів) – Республіка Крим та Севастополь, місто РФ федерального значення; З 14.04.2014 до 30.04.2018 – АТО (Антитерористична операція), З 30.04.2018 – ООС (Операція об'єднаних сил) (2-й варіант – Відбиття агресії Росії проти України) – Агресія України проти громадян Донбасу.

До рекомендованої для використання загальної термінології, крім проаналізованої, уналежнено безваріантну конструкцію *в Україні*, якій протиставлено фейк-кліше *на Україні*. Першу Іван Огієнко свого часу називав «державницькою формою», другу – «недержавницькою, підлегою формою»¹¹. «Коли ми говоримо “на Україні”, – констатує мовознавець, – то це значить, що ми Україну вважаємо частиною іншої держави, в склад якої вона входить несамостійною; і навпаки, говорячи “в Україні”, мислимо Україну незалежною правовою цільністю, окремою державою...»¹². Що ж до лінгвістичних умов функціонування розглядуваних синтаксичних структур, то вони такі: прийменник *в* / *у* сполучається з іменниками-назвами неострівних держав (*Польща, Швеція, Англія, Франція*), а прийменник *на* – із субстантивами-найменуваннями острівних держав (*Кіпр, Куба, Цейлон*), територій, географічних областей як складників держав, географічних і промислово-географічних районів (*Полтавщина, Слобожанщина, Київщина, Донбас, Кубань*), конкретних регіонів або місцевостей, що позначають сторони світу (*Далекий Схід, Північ*). Пор.: *Вони... зупинилися в Північній Америці* (І. Драч), *Вони летіли з Америки в Німеччину*

¹¹ Огієнко, І. (2010). *Рідна мова*. Київ: Наша культура і наука. Узято з https://shron3.chtyvo.org.ua/Ohiyenko_Ivan/Ridna_mova.pdf?PHPSESSID=ca6c619287d71f54152ec18883742743. С. 226.

¹² Там само. С. 221.

(І. Багрянний); Вони були ще раз **на Кубі** (П. Загребельний), *Дипломатів не хотілося летіти **на Цейлон*** (Ю. Щербак), *Письменники... поїдуть **на Полтавщину*** («Літературна Україна»); *Він довго проживав **на Далекому Сході*** (В. Собко). «Назви держав, – висновує митрополит Іларіон, – це окреслена границями мовна цілісність, тому місцевий відмінок логічно може бути тільки з *в*, ніколи з *на*, бо воно при цьому було б мовною нісенітницею. Наприклад: *він живе на Франції* (це визначало б *над Францією*)»¹³. Реакцією на зневажливе ставлення до «державницької форми» в Україні є активне вживання не тільки в інформаційній, а й в інших сферах конструкції *на Росії* із закріпленою за нею семантикою «територія Російської Федерації»: *На Росії викопують могили на швидкість* [Yt, 15.05.2021], *На Росії запалало від нової форми збірної України* [СФ, 06.06.2021]; *На росії пишуть про військові навчання, а не про війну* [ЄП, 15.12.2021]. Ця політично-орфографічна практика почала активно ширитися з 2014 року, коли Російська Федерація окупувала Крим та частину Донбасу. У Вікіпедії з'явилося гасло «*На Росії*» – «поширений мем, який сформувався внаслідок послідовної політики значної частини російських медіа на невизнання України як самостійної держави та уникнення правописного «в Україні» із заміною його «на Україні» в сенсі «на території». Практика такого уникнення завершилася визнанням у російській Вікіпедії відповідної норми й блокуванням навіть спроб написання «в Україні», як це пишуть у стосунку до інших держав («в Польщі», «в Білорусі», «в Румунії» тощо)»¹⁴. Український медійний простір заяснів закличками, рекомендаціями, проханнями на взірць «З метою привернути увагу наших братів-росіян до правил граматики з 7 березня в ефірі інформаційних та розважальних програм ми вживаємо словосполучення «**на Росії**» замість «**в Росії**»»¹⁵, «Пропоную закріпити у правилах українського правопису словосполучення **на Росії**», оскільки «через словосполучення **на Україне** у Росії проявляють глибоку зневагу до України, до її суверенітету та державності загалом»¹⁶. У публіцис-

¹³ Там само. С. 219.

¹⁴ «На Росії». *Вікіпедія*. Узято з https://uk.wikipedia.org/wiki/%22%D0%9D%D0%B0_%D0%A0%D0%BE%.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Карпов, М. В. (2021). Закріпити у правилах українського правопису словосполучення на Росії. *Електронні петиції: офіційне інтернет-представництво Президента України*. Узято з <https://petition.president.gov.ua/petition/119088>.

тично-політичному дискурсі останнім часом помітним стало написання хороніма *Росія* з малої літери.

Окреме місце в «Словникові російської пропаганди» відведено тому номінативному типові, який пов'язаний із процесом делегітимації / легітимації тимчасової окупації Криму, проведення фейкового всенародного опитування, установлення невизнаних меж, що розподіляють території півострова й України, а також здійснюваної в Криму після 18 березня 2014 року внутрішньої і зовнішньої діяльності. У проросійському наративі *Росію та тимчасово окупований Крим* представлено як *Материкову Росію та Крим; Російську окупаційну адміністрацію Криму* (2-й варіант – *Окупаційну владу Криму*) – як *Кримську владу, Міністерства та відомства Республіки Крим, Збройну агресію Росії проти України в Криму* (2-й варіант – *Російське вторгнення в Крим, Захоплення Росією Криму та міста Севастополя*) – як *Возз'єднання Криму і міста Севастополя з РФ, «Приєднання Криму», «повернення» («в рідну гавань»); Тимчасову окупацію Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, Збройну агресію Росії проти України в Криму* (2-й варіант – *Спроба анексії Автономної Республіки Крим та міста Севастополя*) – як *Анексію Криму та міста Севастополя; Збройну агресію Росії проти України в Криму, Тимчасову окупацію АР Крим та міста Севастополя* (2-й варіант – *Російське вторгнення в Крим Захоплення Росією Криму, Організовані Росією громадські акції, спрямовані на захоплення Криму*) – як «Русскую весну» в Криму; Так званий «референдум 16 березня 2014 року» стосовно статусу АР Крим та міста Севастополя (незаконний, неконституційний, імітаційний) [2-й варіант – *Спосіб легітимації тимчасової окупації АР Крим (неофіційно – Криму / Кримського півострова) та міста Севастополя*] (2-й варіант – *Референдум в Криму та місті Севастополі 16 березня 2014 року, Волевиявлення народу Криму та міста Севастополя; Адміністративна межа з тимчасово окупованою Автономною Республікою Крим (Кримським півостровом)* (2-й варіант – *Адміністративна межа з тимчасово окупованою Автономною Республікою Крим*) – як (Російсько-український) кордон у Криму, Державний кордон між Україною та Республікою Крим; Незаконне вивезення та ввезення товарів і послуг з / в АР Крим та міста Севастополя (2-й варіант – *Торівля з тимчасово окупованим Кримом з порушенням норм українського законодавства*) – як *Експорт та імпорт*

товарів та послуг з / в Республіки (-у) Крим; Незаконно збудований мостовий перехід між тимчасово окупованою АР Крим та РФ через Керченську протоку (2-й варіант – Так званий «Кримський міст») – як Кримський міст.

В аналізованій праці подано чіткі лексикографічні коментарі, що стосуються номінативної природи антитерористичної операції / операції об'єднаних сил в окупованих районах Донецької та Луганської областей. Ідеться про статус так званих ЛНР, ДНР (ЛДНР) («ЛНР», «ДНР», «ЛДНР») і намагання узаконити його насамперед через організацію фейкового всенародного опитування, про населення, географічні межі цих псевдодутворень та їхні так звані збройні сили тощо. ОРДО / ОРЛО, Окремі райони Донецької / Луганської областей, ОРДЛО [2-й варіант – Тимчасово окуповані території Донецької / Луганської областей, Тимчасово непідконтрольні уряду України (владі України / Україні) території Донецької та Луганської областей] російські пропагандисти називають ДНР / ЛНР, Донецькою народною республікою / Луганською народною республікою, Народною республікою Донбасу; Тимчасово окуповану територію в Донецькій та Луганській областях, Територію ОРДЛО – Територією самопроголошених ДНР / ЛНР; Окупаційні адміністрації – Державними утвореннями (у контексті ОРДЛО); Псевдореферендуми – Референдумами щодо незалежності ДНР і ЛНР; Особливий порядок місцевого самоврядування в ОРДЛО – Спеціальним / особливим статусом Донбасу; Мешканців ОРДЛО, що перебувають під тимчасовою окупацією Росії, Мешканців тимчасово окупованих районів Донеччини та Луганщини (2-й варіант – Мешканці непідконтрольних уряду територій України) – Народом Донбасу; Тимчасово неконтрольовану ділянку державного кордону України з РФ в ОРДЛО, Лінію розмежування в Луганській та Донецькій областях (Кордон України з РФ в ОРДЛО) – Державним кордоном ДНР і ЛНР; Контрольні пункти в'їзду-виїзду – Пунктами пропуску на кордоні з ДНР / ЛНР; Представників окупаційної адміністрації РФ в ОРДЛО [2-й варіант – «Так званих», у лапках («міністрів», «депутатів»)] – Посадами управлінських органів ДНР / ЛНР; Підконтрольні та керовані Росією незаконні збройні формування (НЗФ), Бойовиків та найманців РФ, Окупантів [2-й варіант – Окупаційний контингент (окупаційні війська) Росії на територіях ОРДЛО] – Народною міліцією ДНР / ЛНР; Учасників російських регулярних з'єднань,

підпорядкованих Міністерству оборони РФ та іншим силовим відомствам РФ (Найманців, терористів, бойовиків) – Представниками сил самооборони ДНР / ЛНР / Донбасу, Армією Донбасу, ополченнями, повстанцями.

Не обійдено увагою і ту важливу терміносферу, що віддзеркалює історичну пам'ять з погляду її пропаганди та політики. Один із найзнаковіших хоронімів – *Україна* – репрезентовано через пейоративно конотований пропріатив *Малоросія*. Російські спецслужби послідовно тримаються імперських традицій, ігноруючи нові підходи в науці й уперто іменуючи *Другу світову війну* (2-й варіант – *Радянсько-німецька війна*) *Великою Вітчизняною війною*, а конкретні області України (*Донецька, Харківська, Миколаївська тощо*) [2-й варіант – конкретні історичні території України (*Слобожанщина, Донеччина, Луганщина, Приазов'я, Причорномор'я*)] – *Новоросією, Південно-Східною Україною, Південним Сходом України, Донбасом* (іншими штучними топонімами, якими Росія намагається розширити сприйняття географії конфлікту).

Спостережено відмінності в іноземній хоронімній риторичі. У дискурсах, які продукують російські пропагандисти, продовжує активно побутувати узвичаєний у радянську добу пропріатив *Білорусія*, а не *Білорусь*. В Україні рекомендують уживати топонім *Придністровський регіон Молдови, Лівобережжя Молдови* (2-й варіант – *Тираспольська адміністрація, Придністровський регіон Молдови, що перебуває під контролем Росії*), а не *Придністровська Молдавська Республіка; Окупована Росією грузинська територія, Абхазія, а не Республіка Абхазія; Окупована Росією територія у Цхінвальському регіоні Грузії, а не Південна Осетія*.

«Словник російської пропаганди», як і варто було очікувати, позитивно оцінили українські медійники, дипломати, представники різних гілок влади, словом, ті, хто не стоїть осторонь сучасного життя в його патріотичних, а не совкових вимірах. Представники політичної партії «Опозиційна платформа – За життя», яких іронічно називають *опожежистами* або ще іронічніше *опо*опістами* чи *опо*опівцями*, «охрестили» його євангелієм диктатури [УН, 21.10.2021]. Вірні слуги російських спецслужб убачають у цьому політичному глосарії антикремлівську пропаганду, заявляють, що він нібито утискує свободу слова. Важливе, однак, інше: уведена до активного обігу лексикографічна праця

стала не руйнівним, а державотвірним інструментом, тобто таким, який спрямований проти насадженого нашої країні зовнішньополітичними силами маніпулювання суспільною думкою.

Не обійшлося в 2021 році й без суспільних дискусій на мовну тему, які зініціювали посадовці різних рангів. Одна з них – латинізація української мови. Олексій Данілов у розмові з кореспондентом Радіо Свободи Інною Кузнецовою зауважив, що переведення державної мови на латинський алфавіт – «одна з фундаментальних речей», яка передбачає відмову від кирилиці¹⁷. Цією заявою секретар Ради національної безпеки та оборони України, представник-центрист провладної партії надав нового подиху «азбучній війні», що своїми початками сягає XIX сторіччя, окремими спалахами еволюціонує в XX й XXI століттях. Останнє її малопомітне суспільне маніфестування сталося 2018 року, коли тодішній міністр закордонних справ України Павло Клімкін рекомендував паралельне запровадження і, відповідно, послуговування в нашій державі кирилицею та латиницею. Неперспективність таких добутих зі схрону новацій у тому, що їхні автори діють самочинно, а мали б робити по-іншому – перш ніж доносити до народу якусь ідею, потрібно порадитися хоча б із фахівцями. Що ж до чергової канонізації латиниці, то мовознавці, церковні діячі, письменники й інші різноманітні категорії небайдужих до долі рідної мови людей висловили однакову позицію: ця відповідальна мовна процедура не на часі, вона негативно впливає на мовну ситуацію, мовну політику, мовне законодавство, посилює напругу в суспільстві, збуджує, відчутно деструктує його. Уся українська історія, сучасне й майбутнє нашої держави пов'язані з іншою системою письма – кирилицею, яку відомий клірик Православної церкви України Євстратій Зоря справедливо називає фундаментальним складником, атрибутом нашої тисячолітньої культури та ідентичності, відмова від якого «зробить нас слабшими, позбавить унікальності, відріже наступні покоління, які не читатимуть кирилицею, від культурної спадщини наших предків»¹⁸. Збереження духовного світла, що ось уже

¹⁷ Про забезпечення функціонування української мови як державної. № 21, ст. 81. (2019). Узято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.

¹⁸ «Українську зелені хотіли би загнати у ще вужче гетто»: соцмережі про ініціативу Данілова перевести алфавіт на латинку. (2021, 13 вересня). *Еспресо*. Узято з <https://espresso.tv/ukrainsku-zeleni-khotili-bi-zagnati-u-shche-vuzhche-getto-sotsmerezhi-pro-initsiativu-danilova-perevesti-alfavit-na-latinku>.

понад тисячу літ іде з Візантії від Кирила та Методія, на думку Тараса Кременя, – «це захист традицій та забезпечення функціонування української мови як державної»¹⁹. Основне наше завдання, переконує мовознавець Лариса Масенко, «полягає у розширенні сфер ужитку української мови, а внесення в суспільство обговорення конфліктної проблеми переходу на латиницю лише призведе до розколу й ускладнить виконання головного завдання... Кирилицею створено майже всю писемну спадщину України, і немає підстав відмовлятися від неї і робити Росію єдиною спадкоємицею кириличної графіки»²⁰. «Якщо ми відмовимося від кирилиці, якою ми користуємося від моменту, коли вона виникла, – доповнює думку своєї колеги Оріся Демська, – то ми відріжемо велетенський пласт української писаної культури»²¹. Отже, повторимо вслід за представниками секретаріату Національної спілки письменників України, «ми не маємо права відмовлятися від своєї багатющої історичної спадщини. Україна таким химерним чином, через перехід на латинку, не потребує “наближення” до Європи, бо Україна – це і є Європа, і Європу треба мати в серці, в душі, у своїх діях і вчинках. І сам такий “перехід” на латинку не зробить українців ні заможнішими, ні щасливішими, а привнесе в їхнє життя більше клопоту, непорозуміння й абсурдності... пропозиція латинізувати українську абетку загрожує нашим культурним традиціям і підриває підвалини нашої національної ідентичності, яка складалася віками й тисячоліттями»²².

Хоч і не лунко, але відгукнулася в суспільстві ідея представника президентської команди Олексія Арестовича про закріплення

¹⁹ «Заява Секретаріату НСПУ щодо пропозиції секретаря РНБО О. Данілова латинізувати українську абетку». (2021, 15 вересня). НСПУ. Узято з <https://nspu.com.ua/ofitsijno/zayava-sekretariatu-nspu-shhodo-propozicii-sekretarya-rnbo-o-danilova-latinizuvati-ukrainsku-abetku/>.

²⁰ Щур, М. (2021, 13 вересня). Українська латинка: чи можлива модернізація через латинізацію української мови? *Радіо Свобода*. Узято з <https://www.radiosvoboda.org/a/latynka-v-ukrajini-za-i-proty/31458391.html>.

²¹ Данілов підтримує ідею переходу України на латиницю (2021, 11 вересня). *Радіо Свобода*. Узято з <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rnbo-danilov-latynytisia/31455662.html>.

²² «Заява Секретаріату НСПУ щодо пропозиції секретаря РНБО О. Данілова латинізувати українську абетку». (2021, 15 вересня). НСПУ. Узято з <https://nspu.com.ua/ofitsijno/zayava-sekretariatu-nspu-shhodo-propozicii-sekretarya-rnbo-o-danilova-latinizuvati-ukrainsku-abetku/>.

за мовою корінного населення України й того, що опинилося через різні причини за її межами, двох назв – *руська* та *українська*. Українська мова максимально наближена до тієї, якою говорили в Київській Русі, – ось основний аргумент, висунутий на користь цієї версії. Лінгвістична мотивація, проте, залишається десь збоку, над нею вищується інше – політичні інтереси, що породжують політичну боротьбу: працівника Офісу Президента більше цікавить не коректність чи перспектива запроваджуваної ним до активного вжитку вже використовуваної ще однієї назви найважливішого атрибута держави та найкоштовнішого надбання народу, а те, «як Російська Федерація закликатиме до війни з Руссю, до окупації Русі або як будуть агітатори проти української мови розповідати, що не треба вчити “руську” мову». «Це удар у саме серце дракона, – емоційно заявляє він. – Ми вибиваємо з них основи їхньої пропаганди» й водночас формуємо в українців благородне почуття національної гідності²³.

Олексієві Арестовичу належать й інші суголосні проаналізований радикальні пропозиції зі сфери актуальних, покликаних відновлювати історичну справедливість, зорієнтованих на дистанціювання від імперських традицій. Зокрема, він наполягав послідовно протиставляти поняття «*русский (руський)*» і «*российский (російський)*». Ця “ідея” не нова, вона актуалізовувалася впродовж тривалого часу й належить до розряду випрацюваних. На думку Олексія Миколайовича, доречно називати нашу державу не *Україною*, а *Руссю-Україною*. «Треба у них відібрати бренд “руських” зрештою, – пояснює він свій намір. – Я борюся над тим, щоб ми називали війну правильно, наприклад, русько-російська війна. Зараз же йде русько-російська війна. Так щоб потролити по-справжньому, русько-російська. Русь – це ми... Руси, русини... Я б змінив назву держави, назвав би нас Русь-Україна, подвійну назву зробив б. Ми працюємо над цим. Це закрило б тему зрештою»²⁴. Один із вислідів такої діяльності наближеного до гаранта Конституції оточення – використання Володимиром Зеленським в офіційних промовах, приурочених 30-літтю незалежності України та 1033-річчю хрещення Київської Русі, хороніма *Русь-Україна*:

²³ Арестович пропонує перейменувати українську мову. ВІДЕО (2021, 3 вересня). *Новинарня*. Узято з <https://novynarnia.com/2021/09/03/arestovych-proponuye-perejmenuvaty-ukrayinsku-movu/>.

²⁴ Арестович запропонував перейменувати Україну (2021, 1 вересня). *ТСН*. Узято з <https://tsn.ua/politika/arestovich-zaproponuvav-pereymenuvati-ukrayinu-1857913.html>.

Ми – молода родина зі славетної династії Київської **Русі-України**; [І ми починаємо відзначати День Української Державності. Її точкою відліку ми вважаємо рік заснування Києва.] Столиці Київської **Русі-України**; Зародження нашої державності ми будемо відзначати в день розквіту нашої державності – у день Хрещення Київської **Русі-України** [ПУ, 21.08.2021]; [Сьогодні ми відзначаємо День Хрещення Київської Русі – України... Україна є спадкоємицею однієї з наймогутніших держав середньовічної Європи. В її столиці, яка є столицею сучасної України, розпочалась історія християнства у Східній Європі, коли 1033 роки тому Великий князь Київський Володимир охрестив Київську Русь.] Київську **Русь-Україну**; 3 Днем Хрещення Київської **Русі-України**! [ПУ, 28.07.2021]. З одного боку, таку практику можна вважати поверненням до нового життя в нових історичних умовах ідеї про зв'язок між Руссю і Україною, яку розробляли Іван Гушалевич, Михайло Грушевський та інші дослідники. З іншого боку, твердить історик Ярослав Грицак, – це «чиста спекуляція, популістська спекуляція», бо «замість того, щоб переорієнтувати нас на важливі речі, ми говоримо про те, що цікаво зараз. Нам не перейменовувати треба, нам треба незалежні суди. Питання, що той Арестович зробив для реформування судів чи створення професійної армії, чому він пхається в цю галузь? Ми ж, історики, не розповідаємо, як реформувати суд чи як бути на Мінських умовах. Чому так легко кожен політик може зайти в історію з невитертими ногами, пройти по ній, сказати щось таке, що потім обурює все суспільство?!»²⁵. Такими й подібними оцінками наповнений сучасний медійний простір. І це не випадково, адже йдеться не про термін та його дефініційні параметри, екстрапольовані на історичне тло, а про сьогодення та наближене й віддалене в часі завтрашнє європейської держави, яка, переживши складну історію, зміцнює нині свої внутрішні та зовнішні позиції. Грати з назвою країни, «тим більше намагатися на цьому... якось хайпнути, – це точно не державницька позиція»²⁶. Як слушно наголошує Володимир В'ятрович,

²⁵ «Русь – це є гусениця, а Україна – метелик»: Ярослав Грицак про перших «українців» та перейменування на «Русь» (2021, 14 вересня). ZAXID. NET. Узято з https://zaxid.net/rus_tse_je_gusenitsya_a_ukrayina_metelik_n1526176.

²⁶ «Іноді краще жувати, ніж говорити»: Разумков виступив проти ідеї Арестовича перейменувати Україну (відео). (2021, 21 вересня). ПРАВДА ТУТ. Узято з <https://pravdatutnews.com/politics/2021/09/06/8093-inodi-krashche-zhuvaty-nizh-govoryty-razumkov-vystupyv-proty>.

українці мають розповідати «всім про значення спадщини Русі для нинішньої України. Але заяви про перейменування держави безглузді і шкідливі. Нас штовхають на безперспективні спроби пояснити світові, що Rus – не те саме, що Russia. І це чудова нагода для ворога остаточно переконати всіх, що Ukraine – то таки Russia»²⁷.

Не зникла з політичного овиду облудлива ідея про український варіант російської мови, або *українську російську мову*, або *нашу російську мову*, або *слобожанську російську мову*. Ця версія – не сучасний винахід, а продукт давнішого часу. Просто з'явилися очевидні підстави говорити про її черговий суспільний виплеск, за яким стоять знову ж таки ті люди, що входять до владних структур. З-поміж них Арсен Аваков, який позиціонує себе російськомовним українським націоналістом. На його думку, українська мова «старша за походженням», «безумовно, багатша, образніша та яскравіша за російську»²⁸. Останню, переконує він, не можна вважати власністю Російської Федерації, «торговою маркою з правом повного розпорядження». А це промовисто засвідчує те, що «нашій, українській, культурі належить і весь корпус літературної спадщини наших класиків, зокрема й тих, хто писав російською», що українці не повинні «відмовлятися від мови Гоголя, Квітки-Основ'яненка, Шевченка, Носова, Зощенка, Булгакова, Віктора Некрасова й сотень інших прекрасних українських російськомовних письменників»²⁹. Вічний міністр внутрішніх справ [ВР,15.07.2021] чітко прагматизував сповідувану ним лінгвістичну концепцію, виразно заакцентувавши на контрпропагандистській сутності й функції, за його термінологією, *нашої російської мови* або *слобожанської російської мови* «в контексті підлої гібридної війни, розкритої проти України путінським режимом»³⁰: «...для багатьох, хто

²⁷ В'ятрович прокоментував ініціативу Арестовича перейменувати Україну на Русь (2021, 2 вересня). *Новинарня*. Узято з <https://novynarnia.com/2021/09/02/vyatrovych-prokomentuvav-initsiatyvu-arestovycha-perejmenuvaty-ukrayinu-na-rus/>.

²⁸ «Російськомовний український націоналіст» Аваков: «Треба вітати розвиток НАШОЇ російської мови» (2021, 30 січня). *Новинарня*. Узято з <https://novynarnia.com/2021/03/30/avakov-mova/>.

²⁹ Там само.

³⁰ Аваков запропонував створити російськомовний проукраїнський телеканал. «Світ повинен знати правду і розуміти різницю між новинами і фейками російської пропаганди» (2021, 30 березня). *ЛБ. ua*. Узято з https://lb.ua/news/2021/03/30/481143_avakov_zaproponuvav_stvoriti.html

розуміє російську мову, важливо вміти отримувати чесну, а не путінську інформацію своєю мовою. Світ повинен знати правду і розуміти різницю між новинами і фейками російської пропаганди»³¹.

Відчутніший розголос у суспільстві викликала позиція пресекретаря Президента України Юлії Мендель про *українську російську мову*. Ця чиновниця почасти поділяє погляди Арсена Авакова на порушену проблему, заявляючи, що «українська мова, як і ідентичність, – куди більше явище, ніж виключно протистояння Росії», що в Україні окремий тип сформувала *українська російська мова* й стала «частиною культурного розмаїття нашої країни»³². Обґрунтовуючи свою лінгвістичну версію, речниця глави держави, до того ж ще й кандидат філологічних наук, орієнтується на світовий досвід, зокрема на специфіку функційного статусу англійської мови «в різних країнах і... на всіх континентах – і в Австралії, і в США, і в Індії», аби зробити такий висновок: оскільки Британія не вважає англійську мову тільки своєю, то й Росія не є монополістом на російську мову, а нам пора давно демонополізувати її і препарувати до української дійсності³³. Міркування про набуття російською мовою ознак українськомовності, за якими закріплено роль своєрідних лінгвоіндикаторів, і перетворення її на окремий тип мови викликає серед науковців непорозуміння та критику. Вони не заперечують специфічності тих змін в українській і російській мовах, які спричинені їхнім контактуванням, але не визнають окремого варіанта останньої, сприймають новачки такого зразка радше як аматорство. Чітку позицію із цього приводу висловив Тарас Кремень: «Кодифікатором російської мови у світі є Російська Федерація, відповідно поняття кодифікації російської мови в Україні неможливе... Тому я жодним чином не поділяю таких заяв і вважаю їх такими, які не мають жодних перспектив. Водночас хочу додати, що стаття 10 Конституції України, якій буде 25-років, визначає, що єдиною державною мовою в Україні є українська. Якщо хтось переживає за мову нацменшин і корінних народів, їм надано право,

³¹ Там само.

³² На Банковій закликали виокремити український варіант російської мови. «В Україні є українська російська мова» (2021, 5 квітня). *ЛБ. ua*. Узято з https://lb.ua/news/2021/04/05/481562_bankoviy_zaklikali_viokremiti.html.

³³ Там само.

умови для кращого розвитку, які визначені Основним Законом»³⁴. Наукові й аматорські екскурси в історію питання про *українську російську мову, нашу російську мову, слобожанську російську мову* чи ще *якусь іншу російську мову* мають утопічний характер, їм протистоять окласичнені лінгвістичні дискурси з аксіоматичними твердженнями на зразок «є українська мова», «є російська мова», «є суржик»³⁵ та лінгвогенетичними, лінгвотипологійними, соціолінгвістичними, компаративними й под. технологіями, які передбачають ідентифікувальні, класифікувальні та ін. дослідницькі процедури. Проаналізовані погляди Арсена Авакова і Юлії Мендель перебувають поза простором наукової парадигми й навряд чи коли-небудь наблизяться до нього. Мовознавчу ініціативу цих посадовців високого рівня належно оцінили також політики. Зокрема, народний депутат Володимир Ар'єв назвав їх «соратниками Путіна, оскільки їхні слова – підтримка русского міра»³⁶, а його колега по фракції «Європейська солідарність» Володимир В'ятрович заявив, що «українська російська – це про російську Україну»³⁷, а не про українську, як мало б бути.

Висновки

Отже, у досліджуваній період сталися позитивні зміни в царині мовного законодавства. Вони стосуються втілення в життя важливих статей Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», що визначають місце й роль державної мови у сфері обслуговування споживачів, у рекламному просторі. Відчутно посилює цей позитив українська політична лексикографія – оприлюднення «Словника російської пропаганди», основним завданням якого є викорінення пропагандистської стратегії країни-агресора, зрозуміло, і здійснюваної нею маніпулятивної технології, спрямованої на підлив

³⁴ Мовний омбудсмен розкритикував заяву Мендель щодо «української російської мови» (2021, 5 квітня). *Interfax Україна*. Узято з <https://ua.interfax.com.ua/news/general/735350.html>.

³⁵ «Мені невідомі наукові екскурси в історію того, що це таке». Ткаченко прокоментував ідеї Авакова і Мендель про мову (2021, 8 травня). *Гордон*. Узято з <https://gordonua.com/ukr/news/politics/meni-nevidomi-naukovi-ekskursi-v-istoriju-togo-shcho-tse-take-tkachenko-prokomentuvav-ideji-avakova-i-mendel-pro-movu-1552267.html>

³⁶ На Банковій закликали виокремити український варіант російської мови. «В Україні є українська російська мова» (2021, 5 квітня). *LB.ua*. Узято з https://lb.ua/news/2021/04/05/481562_bankoviy_zaklikali_viokremiti.html.

³⁷ Там само.

української державності й реанімування колишньої імперії. Чергова спроба високопосадовців визнати окремішність української російської (нашої української, української слобожанської) мови, латинізувати українську мову, змінити назву нашої держави й закріпити за державною мовою подвійну номінацію не знайшли підтримки в суспільстві, викликали критику серед фахівців.

З огляду на динаміку в досліджуваному питанні в умовах сьогодення вбачаємо перспективу в наукових розвідках у відповідному аспекті.

Умовні скорочення

«Вільне Радіо» – ВР; «Детектор медіа» – ДМ; «Європейська правда» – ЄП; «Президент України: офіційне інтернет-представництво» – ПУ; «Радіо Свобода» – РС; «Україна молода» – УМ; «Українські новини» – УН; «Факти» – Ф; «YouTube, телеканал “Прямий”» – Yt.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Ажнюк, Б.** (2019). Мовна політика: Європейські критерії і Україна. *Українське мовознавство*, 1 (49), 9–31. 2. **Гриценко, П.** (2018). Українська мова: державна і державотворча. *Український інформаційний простір*, 11 серпня, 32–42. 3. **Масенко, Л. Т.** (2004). *Мова і політика*. (2-ге вид., допов.). Київ: Соняшник. 4. **Тараненко, О. О.** (2010). Українсько-російські мовні контакти на сучасному етапі: протягування і відштовхування. I. Впливи, інтерференція, запозичення. *Мовознавство*, 2–3, 55–82. 5. **Фаріон, І.** (2022). Неоколоніальна мовна модель команди В. Зеленського: свідомість та дія. В *Осіпова, Т. Ф., Піддубна, Н. В., & Халіман, О. В. (Ред.) (2022). Поліграна філологія без кордонів* (с. 127–140). Харків: Вид-во Іванченка І. С. 6. **Шумицька, Г.** (2020). Українська мова як фактор єднання в умовах збереження мультилінгвального розмаїття сучасної України. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, VIII/1, 189–199. DOI: 10.14746/sup.2020.8.1.19.

REFERENCES

1. **Azhniuk, B.** (2019). *Movna polityka: Yevropeiski kryterii i Ukraina* [Language policy: European criteria and Ukraine]. *Ukrainske movoznavstvo – Ukrainian linguistics*, 1 (49), 9–31 [in Ukrainian]. 2. **Hrytsenko, P.** (2018). *Ukrainska mova: derzhavna i derzhavotvorcha* [Ukrainian language: state and state-building]. *Ukrainskyi informatsiynyj prostir – Ukrainian information space*, August 11, 32–42 [in Ukrainian]. 3. **Masenko, L. T.** (2004). *Mova i polityka* [Language and politics]. (2nd ed.). Kyiv: Soniashnyk [in Ukrainian]. 4. **Taranenko, O. O.** (2010). *Ukrainsko-rosiiski movni kontakty na suchasnomu etapi: protiahuvannia i vidshtovkhuvannia*. I. *Vplyvy, interferentsiia, zapozychennia* [Ukrainian-Russian language contacts at the present stage: stretching and repulsion. I. Influences, interference, borrowing]. *Movoznavstvo – Linguistics*, 2–3, 55–82 [in Ukrainian]. 5. **Farion, I.** (2022). *Neokoloniialna movna model komandy V. Zelenskoho: svidomist ta diia* [Neo-colonial language model of V. Zelensky's team: consciousness and action]. In *Osipova, T. F., Pidubna, N. V., & Khaliman, O. V. (Eds.) (2022). Polihhranna*

filolohiia bez kordoniv – Polyhedral philology without borders (pp. 127–140). Kharkiv: Vyd-vo Ivanchenko I. S. [in Ukrainian]. 6. **Shumytska, H.** (2020). *Ukrainska mova yak faktor yednannia v umovakh zberezhenia multylinhvalnoho rozmaittia suchasnoi Ukrainy* [Ukrainian language as a factor of unity in the conditions of preservation of multilingual diversity of modern Ukraine]. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, VIII/1, 189–199. DOI: 10.14746/sup.2020.8.1.19 [in Ukrainian].

Степаненко Микола Іванович – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка; вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003, Україна.

Tel.: + 38-097-390-49-21

E-mail: myk_ivan@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-6727-1265>

Stepanenko Mykola Ivanovych – Doctor of Philological Sciences, Full Professor, Professor at the Department of Ukrainian Language, V. H. Korolenko Poltava National Pedagogical University; 2 Ostrohradskoho Str., Poltava, 36003, Ukraine.

Надійшла до редакції 04 травня 2022 року

CITATION

ДСТУ 8302:2015: Степаненко М. І. Мовне законодавство, соціолінгвістика, політична лексикографія: найновітніші виміри. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Харків, 2022. Вип. 56. С. 55–76. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2022.56.05>

АРА: Степаненко, М. І. (2022). Мовне законодавство, соціолінгвістика, політична лексикографія: найновітніші виміри. *Лінгвістичні дослідження*, 56, 55–76. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2022.56.05>